

Ірина МИХАЛЬЧУК

ІННОВАЦІЙНА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Здійснено спробу віднайти базові складові сучасної парадигми інноваційного розвитку України, спираючись на досвід трансформаційних перетворень постсоціалістичних країн ЦСЄ у сфері формування дієвих інноваційних механізмів, здатних забезпечити високий рівень економічного розвитку та конкурентоспроможності.

Метою статті є пошук новітньої парадигми інноваційного розвитку України з урахуванням накопиченого досвіду трансформаційних перетворень, здійснених постсоціалістичними країнами-учасниками ЄС у сфері формування сучасних інноваційних механізмів, здатних пришвидшити вступ України до європейської спільноти.

Мета статті органічно пов'язана із основними завданнями дослідження – проаналізувати:

1) за допомогою яких інноваційних механізмів постсоціалістичні країни ЦСЄ досягли успіху у забезпеченні власної конкурентоспроможності?

2) Якою є спеціалізація цих країн і яке місце вони займають у світовій інтегрованій економічній системі?

3) У якому напрямі слід здійснювати перетворення в Україні?

Актуальність дослідження полягає у необхідності розробки власного та адекватного варіанта економічного розвитку України, враховуючи позитивний та негативний досвід країн ЦСЄ, які проголосили високі європейські стандарти та дієву інноваційну політику категоричним імперативом економічного розвитку.

Вагомий внесок у дослідження даної проблематики здійснили такі науковці як В. Гєєць, М. Згуровський, Г. Колодко, Б. Шаванс та ін. Але проблеми дослідження трансформаційного досвіду постсоціалістичних країн ЦСЄ у сфері формування інноваційних механізмів, здатних забезпечити стійкий економічний розвиток набувають виняткової актуальності в контексті запозичення їх досвіду для України з метою пришвидшення процесу її входження у ЄС та вимагають окремого дослідження.

Охарактеризуємо показники сучасного рівня конкурентоспроможності України за допомогою загального індексу зростання конкурентоспроможності. Як відомо, індекс конкурентоспроможності складається із індексів: макроекономічного середовища; якості та стабільності економічних інститутів; використання технологій та інновацій.

У 2004 р. Україна за індексом зростання конкурентоспроможності займала низьке 86 місце серед 104 країн за загальним рейтингом. Загальний рейтинг включає

в себе "підрейтинги" за такими показниками: 76 місце за індексом макроекономічного середовища, 97 – за індексом суспільних інститутів і 83 – за індексом використання технологій [3].

На думку економістів Всесвітнього економічного форуму¹, головною причиною таких результатів є збереження відносно високих темпів інфляції (за міжнародними стандартами), що відсуває країну на низькі місця, де вона знаходиться поруч з такими державами, як Гватемала й Уганда.

Бізнесова діяльність в Україні зіштовхується з досить високими відсотковими ставками, що збільшують вартість капіталу та стають гальмом розвитку нового бізнесу. Високі ставки поєднуються із браком кредитів на розвиток приватного сектора та дефіцитом довіри до банківського сектора. Протягом останніх років у країні спостерігався дефіцит бюджету.

Найбільша перешкода на шляху зростання конкурентоспроможності країни – це низька якість суспільних інститутів. За цим показником Україна опинилася на 97 місці з 104 країн, випередивши такі країни, як Чад, Бангладеш і Пакистан [3]. Причиною цього є те, що право власності в країні недостатньо захищене законом, судовою владою країни залишається залежною від політичних впливів. Це знижує стимули для інвестиційної й бізнесової активності. Крім цього, організована злочинність та корупція спричиняє значні втрати бізнесу, що є ще однією очевидною перешкодою на шляху досягнення Україною економічної конкурентоспроможності.

У рейтингу використання технологій та інновацій у 2004 р. Україна перебувала на 83 місці. Але інноваційний потенціал України – це порівняно сильна її сторона, за цим індексом вона посідала 39 місце в підрейтингу інновацій. Це хороший показник порівняно з успіхами країни в інших сферах. Він, зокрема, визначається високим "прохідним" відсотком абітурієнтів, котрі бажають здобути вищу освіту (понад 43%), а також витратами компаній на проведення НДДКР [3]. Останні порівняно високі, якщо взяти до уваги етап розвитку країни й загальний рейтинг конкурентоспроможності. Із цього випливає наступний висновок, що за сприятливішого економічного середовища компанії та підприємства України загалом готові до подальшого розвитку бізнесу. Хоча Україна й демонструє певний рівень інноваційного потенціалу, вона не має вигоди з придбання технологій за кордоном. Країна перебуває у самому кінці списку за здатністю адаптувати нові технології через залучення прямих іноземних інвестицій (97 місце в рейтингу) [3]. Ліцензійні угоди також не є істотним джерелом адаптації іноземних технологій. Активне придбання й використання іноземних технологій може допомогти Україні підвищити потенціал конкурентоспроможності. Щодо нових інформаційних і телекомунікаційних технологій (ІТТ), то Україна ще не використовує повною мірою ці нові інструменти зростання й у 2004 р. посідала 76 місце в рейтингу з ІТТ [3].

Таким чином, незважаючи на те, що економіка України має деякі слабкі сторони, а саме: стан макроекономічного середовища та використання технологій, – найвагомішим викликом залишається поліпшення діяльності суспільних інститутів.

У перспективі найактуальнішими будуть реформи, спрямовані на поліпшення інституціонального середовища, у якому працює український бізнес. Просування реформ особливо важливе в контексті того, що метою України є приєднання до Світової організації торгівлі та Європейського Союзу.

¹ Всесвітній економічний форум щорічно здійснює оцінку конкурентоспроможності країн світу, базуючись на загальнодоступних даних (обсяг дефіциту державного бюджету, показники розповсюдження Інтернету), а також даних, отриманих у результаті дослідження думок керівників відомих компаній.

Слід зазначити, що попередні переговори України з ЄС є ключовим елементом політичної програми, мета якої – закласти основу для майбутніх переговорів про членство. Країни ЦСЄ – нові члени ЄС – Польща, Угорщина, Естонія, Чехія, Словаччина, Литва, Латвія, Словенія протягом останніх десяти років здобули чималу вигоду, отримавши інституціональні стимули для економічного й політичного реформування, що уможливилися завдяки тісному співробітництву з ЄС. Саме тому є причини вважати, що вигоди для України будуть не меншими.

Табл. 1 ілюструє рівень ВВП на душу населення в країнах ЦСЄ та України в доларах США за паритетом купівельної спроможності (ПКС).

Таблиця 1

ВВП на душу населення у доларах США за ПКС (1999–2004 рр.)*

Країна	1999 р.	2004 р.	Абсолютне збільшення	Зростання, %
Словенія	14267	17344	3077	21,6
Естонія	9096	16048	6952	76,4
Чехія	9472	11442	1970	20,8
Словаччина	8395	10954	2559	30,5
Угорщина	8063	10648	2585	32,1
Польща	7232	9255	2023	28,0
Латвія	6341	7877	1536	24,2
Литва	3680	4520	840	22,8
Україна	2348	2641	293	12,5

* Примітка. Складено автором на основі [4].

Нині ЄС досягнув успіху у декількох конкурентних сферах діяльності, а саме: у забезпеченні високого рівня освіти, створенні гідних умов для наукових досліджень, у культивуванні сприятливого простору для інновацій (табл. 2, 3).

Таблиця 2

Загальний інноваційний SWOT-аналіз країн – лідерів ЄС¹

Сильні сторони	Слабкі сторони
• бюджетні втрати на науково-технічну сферу; • державний науково-технічний потенціал; • якісна освіта; • частка високотехнологічного експорту	• патентування; • використання результатів; • низький рівень участі у науково-дослідних програмах, що фінансуються ЄС
Можливості	Небезпеки
• витрати промисловості на наукові дослідження; • позитивні тенденції діяльності малого та середнього бізнесу; • зростання інтересу до мережевої взаємодії; • доступ до мережі, використання ІКТ; • високотехнологічний венчурний капітал; • потенціал до збільшення ролі фінансових ринків; • розвиток підприємницької культури	• складна демографічна ситуація; • ускладнення адміністративної системи; • негнучкість системи наукових досліджень; • регіональний дисбаланс, концентрація наукового потенціалу у старих регіонах; • втрата наукового персоналу, низька привабливість наукової кар'єри

Складено автором на основі [7].

¹ У Брюссельському звіті ЄС за 2005 р. зазначено, що у десятку інноваційних лідерів входять: Швеція, Фінляндія, Данія, Німеччина, Австрія, Бельгія, Нідерланди, Франція, Люксембург.

Таблиця 3

Сектори впровадження інновацій країнами – лідерами ЄС

№ з/п	Сектори впровадження інновацій	Країни – лідери ЄС		
		Перша позиція	Друга позиція	Третя позиція
1.	Промисловість у цілому	Фінляндія	Німеччина	Бельгія
2.	Видобувні галузі	Фінляндія	Норвегія	Нідерланди
3.	Виробництво	Фінляндія	Німеччина	Бельгія
4.	Продукти харчування і поточні вироби	Бельгія	Швеція	Франція
5.	Тканини і текстильна продукція	Фінляндія	Німеччина	Бельгія
6.	Лісова та лісотехнічна продукція	Німеччина	Фінляндія	Австрія
7.	Паперова продукція, друковані вироби	Фінляндія	Німеччина	Люксембург
8.	Хімічна промисловість	Австрія	Фінляндія	Бельгія
9.	Виробництво гуми та пластику	Швеція	Австрія	Франція
10.	Виробництво і переробка мінералів	Німеччина	Фінляндія	Швеція
11.	Металургія	Фінляндія	Австрія	Швеція
12.	Металообробка	Фінляндія	Бельгія	Німеччина
13.	Машинне обладнання і устаткування	Фінляндія	Німеччина	Нідерланди
14.	Електричне і оптичне обладнання	Фінляндія	Бельгія	Швеція
15.	Електротехнічне машинне обладнання	Німеччина	Фінляндія	Франція
16.	Транспортне обладнання	Німеччина	Франція	Австрія
17.	Засоби пересування, автопричіпи	Німеччина	Франція	Австрія
18.	Електроенергія, газ, водопостачання	Португалія	Нідерланди	Німеччина
19.	Послуги	Швеція	Фінляндія	Німеччина
20.	Торівля, оптова торівля	Швеція	Фінляндія	Німеччина
21.	Транспорт і комунікації	Фінляндія	Люксембург	Бельгія
22.	Фінансове посередництво	Португалія	Люксембург	Німеччина
23.	Інжинирингові послуги	Бельгія	Швеція	Греція
24.	Комп'ютерна і мережева активність	Греція	Німеччина	Бельгія
25.	Інформаційні технології і комунікації	Фінляндія	Бельгія	Німеччина

Складено автором на основі [7].

Але на думку єврокомісара з науки і досліджень Янєша Поточника, який у своєму виступі на вересневій конференції, присвяченій Європейській хартії дослідників, зазначив, що ЄС у напрямку створення нової економіки розвивається надто повільно і недостатньо. Існує величезна потреба у стимулюванні зростання продуктивності праці, а також у забезпеченні соціальної гармонії. Голова департаменту ЄК з науки і досліджень наголосив, що Європа повинна досягнути стійкого лідерства у таких сферах, як генерування знань шляхом наукових досліджень, розповсюдження їх через освіту і застосування їх в економіці шляхом інновацій [2].

Як відомо, основними завданнями, на які в майбутньому буде орієнтуватися ЄС, є збільшення асигнувань на НДДКР (щоб досягнути рівня основних конкурентів); посилення суспільного визнання ролі вчених та їх вкладу у підвищення добробуту людей (щоб залучити у ряди дослідників найбільше молоді); створення таких умов, які б запевнили науковий персонал ЄС не залишати сферу досліджень, а також повертатися у Європу після набуття закордонного досвіду (щоб підкреслити значущість людського потенціалу у сфері НДДКР).

Сьогодні у Європі спостерігається тенденція до зменшення інвестування у НДДКР. Якщо ця тенденція не зміниться до 2010 р., інвестиції у НДДКР будуть на рівні 2,2% замість запланованих 3%. У той же час у Китаї фінансування наукових досліджень досягає 10% в рік. Якщо такі темпи збережуться, то у 2010 р. Пекін буде виділяти на НДДКР таку ж частку свого ВВП, як усі країни ЄС разом. В Україні інвестиції в науку складають лише 0,5% ВВП [2].

Цікавим є досвід фінансування НДДКР у деяких постсоціалістичних країнах. Наприклад, у Польщі у 1991 р. спеціально створеному Комітетові з наукових досліджень були передані усі бюджетні кошти на фінансування науки, в тому числі і на галузеві дослідження в державних інститутах і лабораторіях. У структурі Комітету були сформовані Комісії з фундаментальних і прикладних досліджень, які складалися із секцій. Дослідницькі структури щорічно подавали на розгляд Комітетові заявки, які містили звіт за минулий рік і план роботи на наступний. Після експертизи кожному інституту присвоювалася категорія від А до С. Інститути категорії А отримували 76% бюджетних коштів. Дослідницькі інститути, які здійснюють промислові НДДКР, залишилися державними структурами і фінансуються бюджетом. Інші форми фінансування також ґрунтуються на експертизі: цільових проектів (розглядаються потенційними споживачами наукових результатів, які беруть на себе обов'язок фінансувати половину вартості проекту, яку також оцінюють експерти); "лобійованих" проектів (пов'язані із соціальними потребами та ініційовані центральними і регіональними органами влади); проектів підтримки вкладень в інфраструктуру НДДКР і міжнародну науково-технічну кооперацію.

Крім трансформації національної науки, Комітет ставив перед собою завдання підтримати фундаментальні дослідження і сприяти пошуку позабюджетних джерел фінансування, що було не зовсім успішним. Позабюджетні доходи дослідницьких інститутів надходили не від наукових контрактів або комерційної зацікавленості у наукових результатах, а від оренди приміщень, надання певних видів послуг та у вигляді банківських процентів.

У Чехії під час реформування промислові НДІ були приватизовані і майже припинили дослідження. Академічний сектор переорієнтувався на технічні науки і прикладні дослідження. Це дозволило налагодити тісніші контакти з керівництвом наукових і технологічних парків. Науково-технологічні парки виникли і в середині самої Академії наук, хоча вони були менш продуктивними, ніж створені на базі промислової науки. Поступово відбулося формування контактів між університетами і промисловими фірмами. У 1993 р. для сприяння просуванню технологій із стадії досліджень у виробництво була заснована Асоціація технологічного трансферу і обміну. Виникли також і державні програми "Парк" і "Трансферт", що здійснюють і надалі реальну підтримку малим і середнім підприємствам. Важливим джерелом фінансування виступили також місцеві органи влади.

Не менш складним було формування дослідницько-промислової кооперації для науки Угорщини. Протягом перших років реформ від дослідницької бази галузевих інститутів залишилася третина, а мережа промислових НДІ майже зникла. Протягом 1988–1993 рр. державні витрати на НДДКР зменшилися на 54%. Угорський уряд довів фінансування технологічного розвитку ринкові, але це не призвело до позитивних результатів за таких причин. По-перше, утворені приватні малі фірми не були зацікавлені у технологічному розвитку і не володіли відповідними потенціалом. По-друге, більшість компаній знаходилась у скрутній фінансовій ситуації і була не в змозі здійснювати НДДКР. По-третє, серед діючих в країні компаній існує велика кількість іноземних фірм, які працюють за західними технологіями. При розробці стратегії НДДКР вони, зазвичай, не використовують знання і можливості місцевого персоналу.

На основі даних Брюссельського звіту¹ про стан інноваційної активності на кінець 2005 р. проаналізуємо ситуацію у цій сфері серед постсоціалістичних країн – нових членів ЄС (див. табл. 4).

¹ ЄС оцінює інноваційні процеси за 20 індикаторами і здійснює порівняльну оцінку ефективності інноваційної діяльності. Для складання щорічного Інноваційного табло (European Innovation Score-

Таблиця 4

Рейтинг нових членів ЄС (2005 р.)

Країни	Естонія	Словенія	Угорщина	Литва	Чехія	Польща	Словаччина	Латвія
Рейтинг серед нових членів ЄС	1	2	3	4	5	6	7	8
Рейтинг серед усіх членів ЄС	13	14	15	19	20	21	22	24

Складено автором на основі [7].

Слід зазначити, що використання єдиних показників статистики інновацій дає можливість країнам Європи визначати лідерів і аутсайдерів інноваційного розвитку, здійснювати оцінку інноваційної діяльності у порівнянні з основними конкурентами – США і Японією, виявляти і використовувати досвід інноваційної політики.

В Естонії спостерігається досить високий рівень інноваційної активності і підприємництва, але ситуація ускладнюється низьким рівнем створення і використання нових знань та недостатнім рівнем активності у сфері НДДКР. Естонія знаходиться серед тих країн, які є відносно слабкими у перетворенні інноваційних активів у інноваційні результати (низькі обсяги продажу нової продукції, слабка патентна діяльність, низький рівень зайнятості у науково-технічній сфері).

Словенія характеризується найсприятливішими умовами для розвитку інноваційного підприємництва і створення нових знань, що обумовлено якісною системою освіти та перекваліфікації кадрів. Нині економіка Словенії є найсприятливішою серед інших постсоціалістичних країн для створення інновацій та їх комерціалізації. Простежується позитивна тенденція у посиленні активності в сфері НДДКР, збільшення кількості випускників ВНЗ. Створені усі умови для будівництва власної інноваційної системи. Слабкою стороною є недостатній рівень розвитку ІКТ.

Економіка Угорщини характеризується середнім рівнем інноваційного потенціалу та слабким захистом інтелектуальної власності. Це обумовлено незначною кількістю випускників ВНЗ та відсутністю належних умов для подальшої підготовки та перепідготовки кадрів. Але існує позитивна тенденція щодо збільшення кількості університетів, які займаються науковими дослідженнями. Слід зазначити, що в країні простежується високий рівень зайнятості населення у виробництві середньо- та високотехнологічної продукції, завдяки проникненню в країну значних іноземних інвестицій. Це призвело до того, що Угорщина є одним із найактивніших постачальників інноваційних товарів. Країна ставить перед собою наступні завдання: збільшити чисельність випускників ВНЗ (нині цей показник становить 39% від середньої величини ЄС), активізувати НДДКР, розробити дієвий механізм підтримки венчурного бізнесу.

Литва характеризується високим рівнем освіти, що позитивно впливає на здійснення нововведень і розвиток інноваційного підприємства. Слабкий рівень

ward) використовуються як регулярні статистичні дані, так і вибіркові. Воно містить індикатори за 4 напрямками: людські ресурси інновацій (5 індикаторів), створення нових знань (4 індикатори), трансфер і застосування інновацій (4 індикатори), результати інноваційної діяльності (7 індикаторів).

НДДКР компенсується активною участю університетів у здійсненні наукових досліджень, що фінансуються широким колом бізнесових структур. Тенденції інноваційного розвитку Литви є цілком сприятливими для зміцнення інноваційного потенціалу країни, але основними перешкодами в цьому є низький рівень інвестування у ІКТ і незначна зайнятість населення у виробництві високотехнологічної продукції.

Інноваційні показники Чехії є нижчими за середні серед членів ЄС. Ця тенденція посилюється низьким рівнем захисту інтелектуальної власності. Але слід відмітити, що в країні є досить високим рівень застосування інноваційних розробок, їх трансферт та дифузія, що пов'язано із значними іноземними інвестиціями в економіку країни. Чехія ставить перед собою наступні завдання: зміцнити інноваційний потенціал, покращити зв'язки між бізнесом і університетами, збільшити фінансування нововведень.

Польща перевищує середні значення ЄС за наступними показниками: рівень освіти і кількість випускників ВНЗ; сукупні затрати фірм на розробку і впровадження інновацій; затрати на ІКТ; обсяги продажу інноваційної продукції. Значно послаблюють інноваційний потенціал країни низький рівень затрат на НДДКР, мала частка університетів, що здійснюють науково-прикладні дослідження, низький відсоток підприємств малого і середнього бізнесу, які здійснюють нововведення.

Інноваційний потенціал Словаччини характеризується високим рівнем зайнятості у виробництві середньо- та високотехнологічної продукції, великою кількістю випускників ВНЗ, якісною системою підготовки та перепідготовки кадрів. До негативних тенденцій слід віднести зниження активності у здійсненні НДДКР та зниження витрат на їх фінансування. Основними завданнями Словенії на перспективу є пришвидшення дифузії для подальшого впровадження інновацій, збільшення частки підприємств малого і середнього бізнесу, орієнтованих на нововведення, об'єднання суспільних і приватних секторів з метою активізації наукових і прикладних досліджень.

У Латвії позитивну тенденцію мають наступні інноваційні показники: якість освіти у ВНЗ, високий рівень зайнятості у виробництві високотехнологічної продукції та її експорт. Негативні тенденції спостерігаються у фінансуванні НДДКР та ІКТ.

Загалом, у постсоціалістичних країнах ЦСЄ підвищення зайнятості і конкурентоспроможності національної економіки стало можливим завдяки проникненню в економіку великих закордонних ТНК. Цьому сприяла політика східноєвропейських країн, котра розглядала закордонні інвестиції як один із найдієвіших напрямків інтеграції у західноєвропейський простір та основну рушійну силу реструктуризації, єдину можливість отримати доступ до сучасних технологій і значні фінансові ресурси. Для діяльності ТНК у цих країнах були створені усі умови: надані податкові пільги і канікули, організовані зони вільної торгівлі тощо. У результаті цього підприємства із повною або частковою участю іноземного капіталу займають нині серйозні позиції в економіці багатьох країн ЦСЄ. Наприклад, у Чехії і Польщі на них припадає вже більше половини продукції, в Угорщині – майже дві третини [1]. Слід зазначити, що технологічне оновлення промисловості цих країн одночасно супроводжується збільшенням їх експортних можливостей. Протягом 1995–2003 рр. сукупний обсяг експорту у регіону зріс на 60%. Нині частка країн ЦСЄ у сукупному імпорті країн зони євро складає 13%, що дорівнює частці США [1]. Особливо відчувається зростання експорту у високотехнологічних галузях промисловості – авіаційній, електронній, хіміко-фармацевтичній, у виробництві засобів зв'язку. Оснащені сучасним обладнанням, ці галузі почали відрізнятися більш високим рівнем продуктивності праці, якістю продукції, відповідаючи вимогам ЄС, і як наслідок – конкурентоспроможністю на зовнішніх ринках.

Інформаційні технології у регіоні найактивніше розвивали Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина і Хорватія – у 2004 р. обіг ринку ІТ у цих країнах становив близько 19 млрд. дол. США. За даними Всесвітнього банку, у 2004 р. частка високотехнологічної продукції у товарному експорті Угорщини становила 25%, Чехії 14% (для порівняння, у Німеччині – 17%). При цьому в експорті східноєвропейських держав скорочується частка сировини. Так, за останні 10 років частка сировини у польському експорті скоротилася з 60% до 20% [1].

Але незважаючи на вигоди, які мають ці постсоціалістичні країни від прибуткових і високотехнологічних вкладень інвесторів, їх спеціалізація виглядає неоднозначно.

По-перше, інтеграція іноземного і національного секторів промисловості залишається слабкою. Власне виробництво країн ЦСЄ різко відстає за показниками ефективності, якості продукції і оплаті праці від підприємств з іноземною часткою капіталу. Іноземні інвестори відкривають у країнах ЦСЄ власні виробництва, які працюють за модульним принципом, традиційні мало прибуткові галузі залишаються поза зоною їх уваги.

По-друге, галузі промисловості у країнах нової Європи все більше схилиються до "монопродукції". При такій моделі погіршення становища великих материнських компаній негативно позначається на діяльності їх підприємств у східноєвропейському регіоні.

По-третє, незважаючи на високу динаміку експорту, протягом останніх років погіршується зовнішньоторговельна збалансованість. Така ситуація є особливо болісною для Польщі, де спостерігається від'ємне сальдо імпортно-експортних операцій, яке вдвічі перевищує розмір іноземних інвестицій [1].

По-четверте, у результаті співпраці з ТНК, як головним джерелом технологічних інновацій, сфера науки у східноєвропейських постсоціалістичних країнах опинилася у скрутному становищі. Майже повністю розпадається індустріальна і науково-дослідна діяльність. Прикладні дослідження були частково або повністю призупинені. Загалом за час постсоціалістичної трансформації країни ЦСЄ розгубили 50–75% власних наукових кадрів. В умовах, коли світовий інноваційний процес ускладнюється з року в рік, рівень технологічних знань різко зростає, ТНК, які приймають участь у технологічних і інноваційних процесах у східній Європі, віддають лише "нижчі поверхи" накопичених і використовуваних ними знань. Це пов'язане головним чином з тим, що ТНК основні дослідження здійснюють у себе, віддаючи країнам-реципієнтам лише другорядні напрямки, дослідження з більш примітивним колом розробок. Основна проблема у взаємовідносинах держави і ТНК у неможливості забезпечити швидкий трансфер технологій від іноземних компаній до національних підприємств. Таким чином, постсоціалістичні країни ЦСЄ автоматично стають на шлях навздоганяючого розвитку, а це не найоптимальніша модель у сучасному швидкоплинному світі.

Єдиним варіантом розв'язання вищезазначених проблем і протиріч могла б бути ефективна промислова політика, яка б дозволила східноєвропейським державам подолати економічне і технологічне відставання від своїх західних партнерів по Євроспільноті і одночасно ліквідувати існуючу залежність від ТНК.

Особливі зусилля потрібно приділити відтворенню ще не до кінця втраченого науково-технологічного потенціалу, рівень якого у 90-х роках XX ст. був достатньо високим. Необхідно збільшити обсяг асигнувань, що виділяється на розвиток науки, створювати власні високотехнологічні виробництва, центри і агенції трансферу технологій, стимулювати наукові дослідження і конструкторські розробки і підтримувати конкретні проекти у цій сфері. Значну роль у цьому процесі пропонується приділити подальшому розвитку вільних підприємницьких зон, створенню тех-

нологічних парків і бізнес-інкубаторів, здатних стати складовою частиною перебудови національної промисловості та її адаптації до норм ЄС.

На нашу думку, проблеми переходу постсоціалістичних країн ЦСЄ до інноваційної моделі розвитку мають подібні до проблем, до розв'язання яких приступила Україна. Незважаючи на відмінності у масштабах, завдання у нас схожі – підвищення конкурентоспроможності продукції, піднесення промисловості до технологічного рівня розвинених країн, підвищення економічної ефективності тощо.

Україна повинна обрати таку модель розвитку національної економіки, яка б передбачала повний науковий, промисловий, інноваційний цикл. Східноєвропейський досвід побудови інноваційної економіки з активною участю ТНК в інноваційному процесі для України не зовсім підходить. Нині простежуються тенденції, схожі на розвиток ситуації у Чехії, Польщі та інших постсоціалістичних країнах. Україна повинна знайти "золоту середину" у взаємовідносинах з ТНК – отримати максимальну вигоду від іноземних інвестицій і одночасно не стати залежною від них у власному технологічному й інноваційному розвитку.

Для того, щоб процес активного включення України у європейські інтеграційні процеси здійснювався за паритетним принципом, необхідно подолати глибоке технологічне відставання від розвинених країн, завершити постсоціалістичну трансформацію економіки і суспільства. Для цього необхідно якісно поліпшити державну стратегію розвитку інтелектуального потенціалу України, у якій передбачити наступні заходи:

- преференційне матеріальне забезпечення, стимулювання розвитку та інтеграцію в європейський простір системи освіти, фундаментальної, прикладної, галузевої, регіональної та вузівської науки і наукових досліджень;
- розробку ефективних механізмів фінансування та системи стимулювання з боку держави діяльності наукомістких підприємств та організацій, базуючись на досвіді країн ЦСЄ;
- приєднання України до міжнародної системи регулювання інноваційної діяльності й захисту інтелектуальної власності;
- активне відстоювання інтересів українських власників авторських прав, патентів, ліцензій тощо за кордоном, особливо в межах Євразійської патентної системи;
- застосування політики зустрічного трансферу технологій, що дасть змогу забезпечити еквівалентну участь України у міжнародному технологічному ринку;
- реорганізацію існуючої технопаркової та технологічної інноваційної структури шляхом залучення до неї бізнес-інкубаторів;
- використання економічних важелів втримання зростаючого процесу еміграції інтелектуальної еліти методом впровадження системи компенсації коштів, витрачених на підготовку наукових кадрів.

Література

1. Белов М. Инновационная модель развития – путь к европейской интеграции // *www.courier.com.ru*.
2. Бленк Д. Оценка конкурентоспособности Украины в условиях политических изменений // *Зеркало недели*. – 2005. – № 25 (553).
3. Загоруйко Ю. Под знаком Лиссабонской стратегии // *Зеркало недели*. – 2005. – № 37 (565).
4. Згуровский М. Украина в глобальных измерениях устойчивого развития // *Зеркало недели*. – 2006. – № 19 (598).

5. Колодко Г. Новая экономика и старые проблемы // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 4.
6. Чеклина Т. Зарубежный капитал – важнейший фактор экономического роста Венгрии // www.investment.com.ua.
7. Шаванс Б. Эволюционный путь от социализма // Вопросы экономики. – 1999. – № 6.
8. Innovation scoreboard: Summaries of Member States Results; Brussels, 12 January, 2005 // www.europa.eu.int.